

המוסד לביטוח לאומי

מחלקת השיקום

מינהל המחקר והתכנון

"תעסוקה בדרך אחרת"
שיקום נכים בשוק החופשי
מעקב

סקר מס' 88

ירושלים, כסלו התשנ"ב, נובמבר 1991

ה מ ו ס ד ל כ י ט ו ח ל א ו מ י

מחלקת השיקום

מינהל המחקר והתכנון

"תעסוקה בדרך אחרת" -

שיקום נכים בשוק החופשי

מעקב

לאה ענבר

נובמבר 1991

כסלו התשנ"ב

ה ק ד מ ה

המינהל למחקר ותכנון מציג בזאת חוברת נוספת בסדרת הפרסומים על אוכלוסיית נכים שעברו תהליך שיקומי במסגרת המוסד לביטוח לאומי.

סקר זה עוסק בהשתלבות של נכים הסובלים מנכות התפתחותית בעבודה בשוק החופשי, כמו כן בעצמאות הכלכלית, החלקית או המלאה, אליה מגיעים נכים אלה בעקבות שיקומם התעסוקתי, דהיינו הם מפסיקים לקבל את קצבת הנכות או שקצבתם מופחתת.

הסקר בוצע על ידי לאה ענבר מהמחלקה להערכת גמלאות קצרות מועד בהדרכתה של גב' דליה גורדון.

תודתנו נתונה למנהלת אגף השיקום והסיעוד גב' ברכה בן-צבי על הערותיה החשובות לטיטת הדו"ח.

ברצוננו להודות במיוחד למר שמואל פינצ'י מנהל מחלקת השיקום שיזם ביצוע הסקר ולווה אותו בכל שלביו. הערותיו והארותיו המועילות במהלך ביצוע הסקר סייעו רבות, כמו גם אפשרו להעמיד דברים על דיוקם המכסימלי.

עוד נתונה תודתנו למנהלי הפרוייקט במסגרות: אקי"ם ת"א, כפר תקוה ואלוין ירושלים על שיתוף הפעולה באיסוף הנתונים ששימשו לסקר זה. יבואו על הברכה גם עובדים ממחלקות השיקום בסניפים: ירושלים, ת"א וחיפה על שסייעו באיסוף הנתונים ובהשלמתם.

יוסי תמיר
סמנכ"ל מחקר ותכנון

תוכן העניינים

עמוד

1	מבוא
1	רקע תאורטי
4	אוכלוסיית המחקר
4	מקור הנתונים
5	ממצאים
5	מצב התעסוקה של המשתקמים
7	קביעת כושר ההשתכרות של המשתקמים לצורך קצבת נכות
9	עיסוק המשתקמים לפני ההכשרה והגורמים המפנים לפרוייקט
10	תקופת ההכשרה וההשמה שקיבלו המשתקמים
12	תכונות הנכות של המשתקמים
15	תכונות דמוגרפיות של המשתקמים
17	סיכום

רשימת הלוחות

עמוד

1. המשתקמים לפי מצב תעסוקתם במועד הראשון
ולפי מסגרת השיקום (באחוזים) 5
2. המשתקמים לפי דרגת כושר השתכרות
ולפי מסגרת השיקום (באחוזים) 7
3. המשתקמים לפי מצב תעסוקה ולפי דרגת
כושר השתכרות (באחוזים) 8
4. המשתקמים שלא קיבלו קצנה בעת הסקר,
לפי זכאותם בעבר ולפי מסגרת השיקום (במספרים) 9
5. המשתקמים לפי מספר ימי ההדרכה ולפי מסגרת השיקום
(במספרים, אחוזים וממוצעים) 11
6. המשתקמים לפי צירופי הליקויים ולפי מסגרת
השיקום (באחוזים) 13
7. המשתקמים לפי אחוזי נכות רפואית משוקללים
ולפי מסגרת השיקום (באחוזים) 14

רקע תאורטי

ניתן למקם מסגרות לשיקום תעסוקתי של נכים על פני רצף החל בתעסוקה ביתית, דרך מסגרת לעבודה מוגנת, מסגרת המכשירה לעבודה בשוק החופשי - סביבת מעבר וכלה בשוק החופשי.

הסקר המסוכם בזאת מציג ממצאים אחדים אודות נכים שהופנו על ידי עובדי השיקום של המוסד לביטוח לאומי לפרוייקט שיקום תעסוקתי בשיטת "נסה דרך אחרת". הפרוייקט נועד לשלב בעבודה בשוק החופשי נכים בעלי נכות התפתחותית וכן נכים שנסיונות קודמים לשקמם נכשלו.

עבודה בשוק החופשי מוגדרת כעבודה במפעל או במקום עבודה, אשר התנאים בו אינם מיועדים ואינם מותאמים לצרכיה של אוכלוסייה עם מגבלות פיסיות, מנטליות או נפשיות, אלא מחייבים התנהגות תעסוקתית המאפיינת את העובדים במקום העבודה המסויים.

נכות התפתחותית מוגדרת כליקוי פיסי או מנטלי או שניהם, אשר אירע לאדם בטרם הגיעו לגיל הבגרות והנו בלתי הפיך. תוצאות הליקוי מתבטאות במגבלות משמעותיות לפחות בשלושה מהתחומים הבאים: עזרה עצמית, קליטת שפה, למידה, נייזות, מגורים עצמאיים ותעסוקה עם שכר.

השתלבות מוצלחת בשוק החופשי גם אם אינה תמיד ערובה לאינטגרציה חברתית מלאה, היא מעלה את הדימוי העצמי והסטטוס של משתקם מתלוי באחרים למעמד של אזרח מועיל ויצרני המשתכר לפרנסתו.

שיטת השיקום מתבססת באופן כללי על עקרונותיו של פרופ' מרק גולד (ז"ל) מארה"ב. השיטה משקפת גישה חדשה לנכים התפתחותיים (לפירוט השיטה ראה במחקר "נסה דרך אחרת"'). באופן כללי הגישה מדברת על שיקום אנשים מוגבלים בעבודה על ידי השמתם והכשרתם במקום העבודה כאמצעות שיטת

1) מקור: "נסה דרך אחרת" - שיקום נכים בשוק החופשי, (1990) סקר מס. 75, מינהל המחקר והתכנון, המוסד לביטוח לאומי.

אימון מיוחדת. המטרה היא להביאם לקליטה במקומות עבודה בשוק החופשי בדומה לעובדים רגילים. שיטת האימון מתבצעת על ידי הצמדת מאמן אישי לכל נכה. המאמן לומד את תהליך העבודה במקום העבודה ולאחר מכן מפרק את מכלול התפקיד למטלות קטנות אותן הוא מלמד אחת אחת לנכה.

תהליך העבודה כולל:

1. חיפוש מקום עבודה על ידי קשירת קשרים עם מעבידים, חיפוש במודעות עתוננים, פנייה לסוכנויות מקומיות וכו'.
 2. נחירת מקום עבודה - על פי קריטריונים של סוגי עבודות, תנאים פיסיים, יחסי אנוש, התאמת העבודה לנכה ושתוף פעולה של המעביד.
 3. לימוד התפקיד על ידי המאמן הלומד את התפקיד על כל מרכיביו במקום העבודה המיועד לנכה.
 4. ניתוח התפקיד למטלות - כולל תיאור התפקיד, אופן ביצועו, הצורך בכישורים כקריאה, ספירה, ביקורת איכות וכו'.
 5. נחירת העובד המשתקם על ידי ראיון.
 6. כתיבת "הסכם" עבודה בין המשתקם, המעביד והמאמן לשם יצירת יחסי עובד-מעביד.
 7. אימון העובד - האימון נעשה במקום העבודה, תוך שהייתו של המאמן במקום עד אשר הנכה מגיע לעצמאות מלאה כביצוע התפקיד הנדרש.
 8. הפחתת מעורבותו של המאמן - כהתאם להתקדמות ביצוע העבודה בטיב הנדרש ובמהירות המקובלת פוחתת בהדרגה צמידות המאמן עד למתן עצמאות מלאה לעובד ופרישת המאמן.
 9. מעקב הכולל סיוע למנהל העבודה בבעיות שנתעוררו, בדיקת משכורת ותנאים סוציאליים.
- הבסיס הפילוסופי של שיטת השיקום "נסה דרך אחרת" הנו שכל אחד יכול

ללמוד, אלא שיש אנשים הזקוקים לגישות ולשיטות הוראה הלוקחות בחשבון את נתוניהם האישיים, מגבלותיהם ויכולתם.

המייחד פרוייקט זה מתכניות שיקום אחרות, למשל שיקום באמצעות תעסוקה מוגנת, הוא שבסיום הפרוייקט המשתקם עובד באופן עצמאי. המשך העסקתו אינו כרוך בהשקעות תקציביות נוספות, כמו תקציבי תחזוקה.

שיטת השיקום "נסה דרך אחרת" מופעלת בארץ בעיקר במקומות הבאים: אקי"ם-ת"א, מרכז אלויין בירושלים וכפר תקוה בחיפה. השיקום במסגרות הללו מבוצע על-ידי מחלקת השיקום של המוסד לביטוח לאומי וממומן על ידה. כפר תקוה היא מסגרת מוסדית פנימית בה פועלות סדנאות. כל התושבים בכפר לוקים בפיגור שכלי ברמות קלות עד בינוניות-נמוכות. באלויין מתקיים מרכז להכשרה ולשיקום בעבודה. אקי"ם היא אגודה וולנטרית שמטרתה טיפול במפגרים, שיקומם, הכשרתם ושילובם בחברה ובעבודה. נציין שבאלויין מופעלות סדנאות אך לא לעניין תכנית זו.

מחקר "נסה דרך אחרת" בחן את תהליך שיקומם של נכים המפגרים בשכלם או הסובלים מנכות פיסית או נפשית באמצעות הפעלת פרוייקט המתבסס באופן כללי על עקרונותיו של פרופ' מרק גולד (ז"ל). במחקר השתתפו נכים שהמוסד לביטוח לאומי היה שותף במיונם והחל לשלם עבור קליטתם באחד מהמסגרות הנ"ל בתקופה שבין ינואר 1987 ליוני 1988, סך הכל השתתפו במחקר 97 נחקרים ובו נבדקו בין היתר מצב תעסוקתם. ראיון הנחקרים במחקר בוצע בתחילת 1989.

בעקבות מחקר "נסה דרך אחרת" חזר ובחן הסקר המוצג בזאת את שילובם של המופנים למסגרות הללו בעבודה בשוק החופשי בשנת 1990, כמו כן עמד הסקר על כמה ממאפייני המופנים.

אוכלוסיית המחקר

השתתפו בסקר זה נכים שהמוסד לביטוח לאומי היה שותף במיונם כאמור והחל לשלם עבור קליטתם באחד מהמסגרות הנ"ל בתקופה שבין 1985 ליולי 1991, סך הכל 289 נחקרים, לפי הפירוט: 139 נחקרים מאקי"ם ת"א, 63 מאלוין ו-87 מכפר תקוה. רוב משתתפי מחקר "נסה דרך אחרת" בו כפי שאמרנו נבדק מצב תעסוקתם כתחילת 1989, נכללו גם בסקר זה (84%).

מקור הנתונים

הנתונים לסקר הופקו מדו"חות מעקב שמולאו על ידי מנהלי מסגרות השיקום עבור המשתתפים בהן. בדו"חות נכללו פרטים כגון: עיסוק לפני קבלתם למסגרת, תחום הכשרה, משך הדרכה, תוצאות הטיפול, וכדומה. להשלמת המידע אודות המשתקמים נעשה שימוש במאגר הנתונים של המוסד לביטוח לאומי אודות נכים המקבלים קצבת נכות, וכן במאגר המנוהל על ידי מחלקת המחקר והתכנון של המוסד, הכולל נתונים אודות נכים המקבלים שיקום במוסד.

מ מ צ א י ם

בהתאם ליעדו העיקרי של פרוייקט "נסה דרך אחרת" נבחן להלן את שילובם של המשתקמים בעבודה בשוק החופשי.

מצב התעסוקה של המשתקמים

בחנו את השתלבות המשתקמים בעבודה בשתי נקודות זמן: בסיום התכנית האישית של כל משתקם (להלן המועד הראשון) ובנובמבר 1990 המועד בו מולאו דו"חות המעקב ששימשו לסקר זה (להלן המועד השני).

מתוך המשתקמים שסיימו את הטיפול במועד הראשון שולבו בעבודה בשוק החופשי, כפי שעולה מהלוח להלן 60% מהמשתקמים. עוד נציין ש-4% עבדו במסגרת מוגנת. הנסיון לשלב 36% מהמשתקמים בשוק החופשי לא הצליח, בין היתר, בשל חוסר מוטיבציה, היעדר התאמה או בשל הרעה במצבם הבריאותי-נפשי.

לוח 1: המשתקמים לפי מצב תעסוקתם במועד הראשון ולפי מסגרת השיקום (באחוזים)

לא עובד	עובד במסגרת מוגנת	עובד בשוק החופשי	סך הכל		המסגרת
			אחוזים	מספרים	
35.7	4.1	60.2	100.0	196	סך הכל
29.1	3.6	67.3	100.0	110	אקי"ם-ת"א
28.6	9.5	61.9	100.0	42	אלוין
59.1	--	40.9	100.0	44	כפר תקוה

השוואת שיעורי המשתקמים אשר הצליחו להשתלב בעבודה בשוק החופשי בין המשתתפים במסגרות השיקום העלתה כי באק"ם-ת"א ובאלוין היו שיעורי עובדים גבוהים באופן משמעותי ($P=.002$ $X^2=17.2$) מאשר בכפר תקוה, 67% ו-62% לעומת 41%, בהתאמה.

התמדת המשתקמים בעבודה בשוק החופשי ולא רק עצם ההשתלבות בה מצביעה כמובן על הצלחה גדולה יותר של תהליך השיקום. כך מתוך המשתקמים שסיימו את הטיפול במועד השני, 55% מהמשתקמים המשיכו והתמידו בעבודה בשוק החופשי גם לאחר סיום הטיפול, דהיינו מרבית המשתקמים שעבדו בשוק החופשי במועד הראשון. 6% עבדו במסגרות מוגנות. הנסיון לשלב 34% מהמשתקמים בעבודה בשוק החופשי לא הצליח. עוד נציין ש-5% נוספים כמו במועד הראשון המשיכו ושהו במסגרות שונות למשל במרכזי שיקום.

בבדיקת התכונות המאפיינות את המשתקמים שעבדו בשוק החופשי מעניין לציין שלא נמצא קשר מובהק בין התכונות הדמוגרפיות: גיל, מין, כמו גם בין תכונות הנכות: סוג הליקוי ממנו סובל המשתקם ואחוזי הנכות הרפואית שנקבעו לו לבין הסיכוי לעבוד בשוק החופשי, וזאת בכל אחד מהמועדים בהם נבדקו שיעורי העובדים.

אחד הלקחים ממחקר "נסה דרך אחרת" היה כי יש לגוון את העיסוקים בהם ניתן לשלב את המשתקמים, ואומנם בחינת עיסוקי המשתקמים בסקר זה מורה כי הם היו מגוונים יותר ויצגו תחום רחב של מקומות עבודה. כרבע מהמשתקמים עבדו במסגרת של מפעל או בית"ר, 17% בשירותים אישיים שונים כמספרה, בית מלון וכיו"ב. 8% שולבו במקצועות טכניים כמו חשמל, מסגרות ודפוס. עוד נציין שבודדים שולבו בענף הפקידות. חלקן הגדול יחסית של נשים בקרב המשתקמים, כפי שנראה להלן, אפשר להכשירן לעבודה עם ילדים ככוח עזר בגן, כך 15 משתקמות (שהן 12% מהמשתקמים) עבדו עם ילדים. כמו כן נציין ש-18% מהמשתקמים עבדו בשירותי נקיון ושאר עבודות בלתי מקצועיות. יתר המשתקמים עבדו בעיסוקים אחרים.

על פי עקרונות פרויקט השיקום הנדון על המשתקם להגיע לרמת שכר השווה לעובד רגיל בתפקיד זהה. כמו כן מטרת המוסד לביטוח לאומי להביא את המשתקם למצב שיוכל לחיות משכרו במקום מקצבת נכות, או להפחית חלק ממנה. מאחר ורק עבור 70 מהמשתקמים - כרבע מתוכם התקבל הנתון המתייחס לרמת השכר שלהם יש להתייחס אליו בזהירות. ממוצע השכר של המשתתפים

בפרויקט היה נמוך באופן משמעותי משכר המינימום וגם מהשכר הקובע לצורך הזכאות לקצבת נכות, דהיינו רוב הנכים המשיכו להיות זכאים לקצבת הנכות למרות שיקומם. השכר הממוצע של המשתקמים היה 388 ש"ח המהווה 37% משכר המינימום לתקופה זו (שכר המינימום בינואר 1991 היה 1,042 ש"ח). עוד נציין שאף אחד מהמשתקמים לא קיבל שכר ברמת מינימום, הגם שמדובר בנכים שעבדו במקומות עבודה רגילים. למרות רמת השכר הנמוכה של המשתקמים אל לנו להפחית בחשיבות של עצם השתלבותם במעגל העבודה בשוק החופשי, ועל רקע ההתמרה באבטלה השוררת בארץ יש לעובדה זו חשיבות רבה.

כאמור רוב המשתקמים המשיכו להיות זכאים לקצבת נכות למרות שיקומם, כפי שנראה להלן.

קביעת כושר השתכרות של המשתקמים לצורך קצבת הנכות

מהלוח להלן עולה כי ל-80% מהמשתקמים נקבעה דרגת אי כושר השתכרות מלאה (75% ומעלה). 15% היו בעלי כושר השתכרות.

לוח 2: המשתקמים לפי דרגת כושר השתכרות ולפי מסגרת השיקום (באחוזים)

המסגרת	סך הכל		דרגת כושר השתכרות	מלאה (+75%)
	מספרים	אחוזים		
סך הכל	289	100.0	14.9	4.8
אקי"ם-ת"א	139	100.0	12.2	3.6
אלוין	63	100.0	31.8	1.6
כפר תקוה	87	100.0	6.9	9.2

(1) ל-14 איש מתוכם (ראה בלוח 4) נקבעו אחוזי נכות רפואית נמוכים מ-40%, ולכן כושרם להשתכר לא נבדק כלל. למרות זאת הם נמצאו זכאים להשתתף בפרוייקט הנדון בשל רמת תפקוד נמוכה ומוגבלת.

המשתקמים באלוין היו מוגבלים פחות בהשוואה למשתקמים באקי"ם ת"א ובכפר תקוה. היו ביניהם יותר משתקמים שיכולתם התעסוקתית לא נפגעה מאשר בקרב האחרים. לכפר תקוה ולאקי"ם-ת"א הופנו בעיקר משתקמים מוגבלים יותר ביכולתם התעסוקתית. ההבדלים בין המשתקמים במסגרות השיקום באשר לדרגת כושר השתכרות שנקבעה להם היו מובהקים ($\chi^2=54.7$ $P=.000$).

ל-107 משתקמים נקבעה דרגת אי כושר השתכרות מלאה ולצמיתות שהרי מדובר במשתקמים הסובלים מליקוי בלתי הפיך, כפי שנפרט בהמשך. הליקוי של שני שלישים מתוכם היה מולד. דרגה זמנית נקבעה בעיקר למשתקמים בעלי דרגת כושר השתכרות בת 75%.

מבדיקת הקשר בין מצב התעסוקה של המשתקמים לבין דרגת כושר השתכרותם (ראה בלוח להלן) עולה שרק כקרב אלה שעבדו, בין אם בשוק החופשי ובין אם במסגרת מוגנת, היו משתקמים בעלי כושר השתכרות ובקרב מי שלא עבדו כלל היו משתקמים שנקבעה להם, רק דרגת כושר השתכרות מלאה. נציין שההבדל בשיעור המשתקמים שעבדו בשוק החופשי לפי דרגת כושר ההשתכרות אינו מובהק.

לוח 3: המשתקמים לפי מצב תעסוקה ולפי דרגת כושר השתכרות (באתוזים)

דרגת כושר השתכרות			סך הכל		מצב תעסוקה
מלאה	חלקית	בעלי כושר השתכרות ¹	מספרים	אתוזים	
(+75%)	(74%-60%)		100.0	196 ²	סך הכל
80.1	3.6	16.3	100.0	118	עובד בשוק החופשי
78.0	5.1	17.0	100.0	8	עובד במסגרת מוגנת
81.5	1.4	17.1	100.0	70	לא עובד
100.0	--	--	100.0		

(1) ראה הערה ללוח 2.

(2) מאחר ומצב התעסוקה של חלק מהמשתקמים לא היה ידוע, התפלגות דרגות כושר ההשתכרות שונה כמעט מזו המוצגת בלוח 2.

הלוח הבא מורה כי 47 משתקמים היו בעלי כושר השתכרות, דהיינו לא היו זכאים לקצבת נכות בעת בחינת מצב תעסוקתם. מתוכם תביעת 14 איש לקצבת נכות נדחתה בשל אחוזי נכות רפואיים נמוכים (פחות מ-40%). הנתון המעניין להבלטה ולציון הוא שמקרב הנותרים (33 איש) 22 היו זכאים לקצבה בטרם החלו בתהליך השיקום במסגרת הפרוייקט הנדון וכיום אינם מקבלים קצבת נכות.

לוח 4: משתקמים שלא קיבלו קצבה בעת הסקר, לפי זכאותם בעבר ולפי מסגרת השיקום (במספרים)

זכאות בעבר לקצבת נכות			סך הכל	המסגרת
לא היו זכאים	היו זכאים	בעלי עד 40% נכות רפואית ¹		
11	22	14	47	סך הכל
7	9	5	21	אקי"ם-ת"א
4	5	9	18	אלוין
-	8	-	8	כפר תקוה

(1) נכים להם פחות מ-40% נכות רפואית אינם זכאים לקצבת נכות.

עוד ראוי לציון על סמך הלוח שחלק מהמשתקמים במסגרות אקי"ם-ת"א ואלוין אף קודם להתערבות הטיפולית במסגרת הפרוייקט הנדון לא היו זכאים לקצבת נכות וחלקם אף לא עברו את סף אחוזי הנכות הרפואית, כאמור היו בעלי פחות מ-40% נכות רפואית, בעוד שבמסגרת כפר תקוה נמצאו רק משתקמים להם היתה בעבר זכאות לקצבת נכות.

עיסוק המשתקמים לפני ההכשרה והגורמים המפנים לפרוייקט

בחינת העיסוק של המשתקמים בטרם החלו בתהליך השיקום לימדה שמעט פחות ממחציתם (45%) שהו בכית באפס מעשה. מקצתם (17%) עסקו במקצועות שונים כגון בכריכיה, כנהגים, בעבודות חשמל ואף בענף הפקידות, אם כי מספרם

של אלה האחרונים היה קטן - הם מנו 4 איש. 14% מהמשתקמים שהו לפני תכנית ההכשרה במרכז שיקום, 5% במרכזי נוער והיתר השתלבו במסגרות אחרות.

בדומה למחקר "נסה דרך אחרת" אף מנתוני הדו"חות ששימשו לסקר זה עלה שהמשתקמים הופנו לפרוייקט לרוב על ידי המוסד לביטוח לאומי, אם כי בשיעור גדול יותר (40% לעומת 32%). עוד 43% מהמשתקמים הופנו על ידי גורמים קהילתיים שונים כמרכזי שיקום, מרכזים קהילתיים, בתי חולים וכו'. 11% מהמשתקמים הופנו על ידי המסגרת בה מתקימת התכנית. נציין שבודדים (6 איש) פנו ביוזמתם לפרוייקט השיקום. יתר המשתקמים הופנו על ידי גורמים שונים.

נמצאו הבדלים מובהקים בשיעורי הגורמים שהפנו למסגרות השונות של פרוייקט השיקום ($P=0.000$, $\chi^2=140.1$), כך לאקי"ם-ת"א ולא לוין הופנו משתקמים על ידי הביטוח הלאומי בשיעור גדול יותר מאשר לכפר תקוה, 47% לעומת 20%, בהתאמה. לכפר תקוה הפנו משתקמים בעיקר גורמים קהילתיים והמסגרת בה מתקימת תכנית השיקום.

תקופת ההכשרה וההשמה של המשתקמים

המוסד לביטוח לאומי מממן שהייתם של נכים במסגרות שיקומיות על פי רוב למשך שנת שיקום. תקופת ההדרכה המכסימלית בפרוייקט הנדון נמשכת בהתאם להסדר שנקבע לכל היותר 240 ימי עבודה ובמצבים מורכבים אושרה על ידי המוסד הדרכה שנמשכה מעבר לתקופה זו. בחינת מיצוי תקופת ההדרכה על ידי המשתקמים (בלוח להלן) לימדה שכשליש (30%) מתוכם קיבלו עד 50 ימי הדרכה, בדומה לתקופת ההדרכה שקיבלו המשתקמים במחקר "נסה דרך אחרת", הדרכת 19% מהמשתקמים נמשכה בין 51 ל-100 ימים. 27% קיבלו בין 101 ל-239 ימי הדרכה, 16% מיצו את תקופת ההדרכה בת 240 הימים ו-7% אף מעבר לתקופה זו.

לוח 5: המשתקמים לפי מספר ימי ההדרכה ולפי מסגרת השיקום
(כמספרים, אחוזים וממוצעים)

ממוצע ימים	מספר ימי הדרכה					סך הכל		המסגרת
	+240	240	239 - 101	100 - 51	עד 50 ימים	מספרים	אחוזים	
128	6.9	15.9	27.3	19.4	30.4	100.0	289	סך הכל
61	--	--	17.3	27.3	55.4	100.0	139	אקי"ם-ת"א
147	4.8	15.8	42.9	20.6	15.9	100.0	63	אלוין
218	18.4	41.4	32.2	5.8	2.3	100.0	87	כפר תקוה

נמצאו הכדלים מובהקים במספר ימי ההדרכה שקיבלו המשתקמים כמסגרות השונות ($\chi^2 = 164.7$ $p = .00$). המשתקמים באקי"ם-ת"א קיבלו בעיקר (83%) הדרכה קצרה (עד 100 ימים). לעומת זאת המשתקמים בכפר תקוה במקרים רבים מיצו את תקופת ההדרכה (41%) ואף מעבר לכך (18%). גם באלוין קיבלו המשתקמים לרוב מעל 100 ימי הדרכה. ממצא זה מוסבר בכך שהדרכת המשתקמים במסגרת כפר תקוה מתבצעת בחלקה במפעלים המצויים בתחומה. כמו כן למשתקמים במרכז אלוין יש אפשרות שהייה של עד 3 חודשים במפעל טכסטיל כתקופת הכנה לעבודה. באקי"ם-ת"א ההדרכה לעומת זאת מנוצעת במפעלים מסחריים לכל דבר. בסך הכל קיבלו המשתקמים בממוצע 128 ימי הדרכה, מספר ימים גדול בהשוואה למספר הימים הממוצע שקיבלו המשתקמים במחקר "נסה דרך אחרת" (104 ימים).

שיעור המשתקמים שעבדו בשוק החופשי עלה ככל שההדרכה שקיבלו היתה ממושכת יותר, כאשר מעבר לתקופת הדרכה שנמשכה למעלה מ-100 ימים שיעור העובדים ירד. כפי שאמרנו הדרכה ממושכת יותר קיבלו המשתקמים מכפר תקוה וראינו כי שיעור אלה שעבדו מתוכם בשוק החופשי היה הנמוך ביותר.

כשליש מתוך המשתקמים הועסקו בתקופת ההכשרה בעבודות בלתי מקצועיות ביניהן: עבודות אריזה שונות, הדבקה וכו'. 21% נוספים הוכשרו במקצועות כמו: חשמל, נגרות ומתכת. כרבע מהמשתקמים הוכשרו בתקופת הדרכתם בתחום התעשייה, היו אלה משתקמים מכפר תקוה. 8% מהמשתקמים הוכשרו לעבודה במפעלי טכסטיל, 7% למדו מקצועות מענף הפקידות והיתר (5%) קיבלו הכשרה בתחום של עבודה עם ילדים ככוח עזר בגן, עליהם נמנו בעיקר משתקמות שהשתתפו במסגרת אק"ם-ת"א.

נעמוד להלן על כמה מתכונות הנכות והתכונות הדמוגרפיות המייחדות את המופנים לפרוייקט השיקום "נסה דרך אחרת" מכלל המשתקמים'.

תכונות הנכות של המשתקמים

העקרון המנחה בבחירת נכים לפרוייקט השיקום "נסה דרך אחרת" הוא לתת עדיפות ללוקים בפיגור שכלי קל עד בינוני הנחשב לנכות התפתחותית השכיחה ביותר. עם זאת הופנו לפרוייקט גם נכים בעלי מגבלות פיסיולוגיות ו/או נפשיות אשר הנסיונות לשלבם בעבודה לפני הצטרפותם לפרוייקט זה נכשלו. הלוח שלהלן מורה שאכן מרבית המשתקמים (72%) (176 מתוך 244) סבלו מפיגור שכלי בדומה לשיעורם במחקר "נסה דרך אחרת", כאשר 98 משתקמים מתוכם לקו בפיגור שכלי בלבד והיתר (78 משתקמים) סבלו בנוסף גם מהפרעות נפשיות או מליקויים פיסיים שונים או משניהם גם יחד.

(1) שיקום נכים - האפיונים הקשורים להצלחת תהליך השיקום 1985-1988, (1989) סקר מס' 68, מינהל המחקר והתכנון, המוסד לביטוח לאומי.

לוח 6: המשתקמים לפי צירופי הליקויים ולפי מסגרת השיקום
(באחוזים)

כפר תקוה	אלוין	אקי"ם-ת"א	סך הכל	צירופי הליקויים
68	60	116	1244	סך הכל
100.0	100.0	100.0		
39.7	58.3	31.0	98	פיגור שכלי
8.8	6.7	15.5	28	ליקוי נפשי
11.8	1.7	6.9	17	פיגור שכלי וליקוי נפשי
5.9	5.0	16.4	26	ליקוי פיסי (כולל תפקוד נמוך)
29.4	21.7	20.7	57	פיגור שכלי ופיסי (כנ"ל)
2.9	5.0	7.8	14	ליקוי נפשי ולקוי פיסי (כנ"ל)
1.5	1.7	1.7	4	פיגור שכלי, ליקוי נפשי ופיסי (כנ"ל)

ניתן ללמוד מהלוח שחלקם של הלוקים בשכלם היה הגדול ביותר בקרב המשתקמים בכל אחד מהמסגרות וזאת בהתאם לעקרון המנחה בבחירת נכים לפרוייקט, לפיו כאמור ניתנת עדיפות ללוקים בשכלם, כאשר באלוין חלקם היה הגדול ביותר (58%).

(1) רק לגבי 244 איש מצאנו נתונים שכללו פירוט של הליקויים הרפואיים.

לעומת זאת באקי"ם-ת"א היו יותר משתקמים שסבלו מליקוי נפשי ומליקוי פיס (הכולל תפקוד נמוך). עוד נציין כי חלקם של מי שלקו גם בשכלם וגם בגופם היה הגדול ביותר בקרב המשתקמים בכפר תקוה מאשר בין המשתקמים במסגרות האחרות. ההבדלים בשיעורי המשתקמים לפי סוג הליקוי היו מובהקים ($\chi^2=25.4$ $P=.01$).

כצפוי ליקוייהם של מרבית המשתקמים (67%) היו מולדים.

כפי שראינו כמחצית מהמשתקמים סבלו לפחות משני ליקויים. בחינת אחוזי הנכות הרפואית המשוקללים שנקבעו להם (ראה בלוח להלן) לימדה שלמרביתם נקבעו אחוזי נכות רפואית בין 40% ל-64% ולמיעוטם (8%) אחוזי נכות רפואית נמוכים יותר. למשתקמים באקי"ם-ת"א ובכפר תקוה נקבעו אחוזי נכות רפואית בין 40% ל-64% בשיעורים גדולים יותר בהשוואה באלוין (50% ו-59% לעומת 38%, בהתאמה). ההבדלים המובהקים בשיעורים ($P=.001$, $\chi^2=19.2$) משקפים את מוגבלותם הרבה יותר של המשתקמים באקי"ם-ת"א ובכפר תקוה מאשר באלוין. כבר ראינו כי חלקם של בעלי כושר השתכרות מקרב המשתקמים באלוין היה הגדול ביותר.

לוח 7: המשתקמים לפי אחוזי נכות רפואית משוקללים ולפי מסגרת השיקום (באחוזים)

אחוז נכות רפואית			סך הכל		המסגרת
+65%	64%-40%	עד 39%	אחוזים	מספרים	
41.5	50.2	8.3	100.0	289	סך הכל
43.2	50.4	6.5	100.0	139	אקי"ם-ת"א
41.3	38.1	20.6	100.0	63	אלוין
39.1	58.6	2.3	100.0	87	כפר תקוה

נסכם ונאמר שמרבית המשתקמים לקו בשכלם ובנוסף גם סבלו מהפרעות נפשיות או מליקויים פיסיים או משניהם. כמו כן המשתקמים שהופנו לאלוין היו פחות מוגבלים מאלה שהופנו למסגרות השיקום האחרות.

תכונות דמוגרפיות של המשתקמים

58% מהמשתקמים היו גברים, זהה לשיעורים במחקר "נסה דרך אחרת". בקרב כלל המשתקמים שעברו תהליך שיקומי במסגרת מחלקת השיקום של המוסד לביטוח לאומי (להלן כלל המשתקמים) שיעורם היה גדול יותר (71%). נראה שההבדל בין השיעורים נובע מחלקם של נפגעי העבודה בכלל המשתקמים (המהווים כ-20% מתוכם), ואלה על פי רוב גברים.

המשתקמים היו בדרך כלל אנשים צעירים עד גיל 25 (43%), שיעורם גבוה במעט מהשיעור המקביל במחקר "נסה דרך אחרת" (37%), מיעוטם היו בני 41 ויותר. גילם הממוצע של המשתקמים נמוך מזה של כלל המשתקמים¹, 29 שנה לעומת 35 שנה, בהתאמה. אף כאן נראה שניתן לתלות את ההבדל בגילים בהמצאותם של נפגעי עבודה בכלל המשתקמים. פגיעה בעבודה בגינה נהנים נפגעי העבודה מהטבות שונות אינה קשורה לגיל. לעומת זאת חלק מהנכים הכלליים פונים למוסד לשם מיצוי זכויות עם הגיעם לגיל 18. עוד נזכור שחלקם של המשתקמים בעלי נכות מולדת היה גדול, מכאן שהם אותרו על ידי מחלקת השיקום מוקדם, עם הגיעם לגיל 18.

חלקם הגדול של הצעירים עד גיל 25 בקרב המשתקמים בפרויקט "נסה דרך אחרת" מסביר את השיעור הגבוה של ילידי הארץ (85%). לשם השוואה רק כמחצית מכלל המשתקמים¹ היו ילידי הארץ.

מרבית המשתקמים (85%) היו רוקים בדומה לשיעורם במחקר "נסה דרך אחרת" (88%). חלקם של הרוקים בקרב כלל המשתקמים היה קטן בכמחצית (41%). שני הסכרים אפשריים לכך. מרבית המשתתפים בפרויקט סבלו כפי שכבר אמרנו מפיגור שכלי, ליקוי אשר קרוב לודאי השפיע על סיכוייהם ונכונותם להקים משפחה. אף גילם הצעיר של מעט פחות ממחציתם של המשתקמים יכול להסביר את שיעורם הגבוה של הרוקים בתוכם.

1) שיקום נכים - האפיונים הקשורים להצלחת תהליך השיקום 1985 - 1988, (1989) סקר מס' 68, מינהל המחקר והתכנון, המוסד לביטוח לאומי.

כצפוי, למעלה משליש המשתקמים למדו בכי"ס מיוחד, בהתאם לאופיה של אוכלוסייה זו. לכרבע מהם היתה השכלה על יסודית מקצועית. מרבית המשתקמים במחקר "נסה דרך אחרת" למדו בכי"ס מיוחד.

שיעור המשתקמים ששירתו בצבא היה נמוך באופן משמעותי בהשוואה לשיעור אלה ששירתו בקרב כלל המשתקמים, 13% לעומת 42%, בהתאמה. מקרב הגברים, כפי שניתן היה לצפות, שיעורם היה גדול יותר במובהק ($\chi^2=7.4$ $P=.006$) מאשר בקרב הנשים, 20% לעומת 6%. רובם ככולם של מי ששירתו בצבא היו בעלי לקויים פיסיים.

מבדיקת התכונות הדמוגרפיות של המשתקמים שהשתתפו במסגרות השיקום למדנו שהאוכלוסייה בהן היתה דומה.

(1) שיקום נכים - האיפיונים הקשורים להצלחת תהליך השיקום 1985-1988, (1989) סקר מס' 68, מינהל המחקר והתכנון, המוסד לביטוח לאומי.

ס י כ ו ם

למרות שנכים התפתחותיים משולכים לרוב במסגרות מוגנות הנטיה כיום היא לנסות ולשלבם בסביבת תעסוקתית של מעבר ובתעסוקה בשוק החופשי.

בסקר זה בחנו את השתלבותם של נכים הסובלים בעיקר מנכות התפתחותית בעבודה בשוק החופשי. נדגיש כי שיעור הנכים ששולבו בעבודה בשוק החופשי מבין אלה שעברו תהליך שיקומי במסגרת פרוייקט "נסה דרך אחרת" לשיקום תעסוקתי של מפגרים בשכלם ושל חולי נפש גבוה יותר בהשוואה לדרכי שיקום אחרות. עם זאת יש לאמר כי הסביבה התעסוקתית של המשתקמים שנקלטו בעבודה, אמנם בשוק החופשי, לא היתה כבחינת קליטה על פי נורמות של שוק חופשי. בין היתר, שכר שוה עבור עבודה שוה. נראה כי מההיבט הטיפולי והשיקומי לעצם השתלבותם של נכים אלה במעגל העבודה יש תשיבות רבה.

על רקע אי היציבות התעסוקתית המאפיינת נכים אלה היה מעניין לבחון לא רק את עצם השתלבותם במעגל עבודה, אלא גם באיזו מידה בעזרת פרוייקט מסוג זה יכולים אנו להאריך את משך השארותם של המשתקמים באותו מקום עבודה.

מצאנו כי אמנם רוב המשתקמים המשיכו להיות זכאים לקצבת נכות למרות שיקומם, אך ביניהם היו משתקמים שהפסיקו לקבל קצבת נכות, כולה או חלקה לאחר סיום הטיפול השיקומי. יתרה מכך, קצבתם הופסקה להם אף מספר חודשים לאחר סיום תהליך השיקום.

היה מעניין מאוד לבדוק במה שונים משתקמים אלה מהאחרים. מהם המאפיינים המייחדים אותם. האם אלה מאפיינים אישיים, הסביבה התעסוקתית השונה, המשפחה או שמא השילוב ביניהם.

עוד עולה מסקר זה כי הפרופיל הדמוגרפי של המשתקמים שנטלו חלק בפרוייקט "נסה דרך אחרת" שונה מהפרופיל המאפיין את כלל המשתקמים'. כך ניתן לאפיין את אוכלוסיית הפרוייקט בשיעור הגבוה של הנשים בתוכה, בחלקם הגדול של הרווקים, וכמו כן בגילה הצעיר. בהתאם לעקרון לפיו נבחרו נכים לפרוייקט זה, הופנו אליו בעיקר הלוקים בשכלם, אך גם נכים בעלי מגבלות פיסיות ו/או נפשיות שנסיונות קודמים לשלבם בעבודה נכשלו.

(1) ראה הערה לעיל.

ניתן להזמין פרסומים במוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון,
שד' ויצמן 13, ירושלים 91909, טל. (02)709579

